

Romportlová, Marta

Charakteristika a kořeny fašistických rysů meziválečného režimu v Maďarsku

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1980, vol. 29, iss. C27, pp. [225]-234

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102806>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARTA ROMPORTLOVÁ

CHARAKTERISTIKA A KOŘENY FAŠISTICKÝCH RYSŮ MEZIVÁLEČNÉHO REŽIMU V MAĎARSKU

Politický systém, který existoval v Maďarsku od pádu republiky rad v r. 1919 do roku 1944 a který bývá zvykem označovat „horthyovský režim“, byl od počátku charakteristický totalitními jevy a tendencemi, jež postupem let nabývaly na intenzitě a rozmanitosti, zasahující stále širě a hlouběji jednotlivé oblasti života státního organismu. V souvislosti s vývojem v některých jiných státech této oblasti a zejména pak v Itálii a Německu převládaly tyto prvky nakonec ve zmíněném systému natolik, že jej lze charakterizovat jako fašistický, s přihlédnutím ovšem k jeho specifickým rysům.¹

Události let 1919—1920 rozhodujícím způsobem poznamenaly maďarskou politiku meziválečného dvacetiletí. Trianon vyvolal k životu revizionismus jako osu politiky zahraniční, důsledky a atmosféra kontrarevoluce a bílého teroru pak byly po opadnutí nejdrastičtějších projevů jedním z důležitých komponentů politiky vnitřní, snoubíce se ovšem se staršími vlivy předválečné vnitřní politiky Uher. Už na počátku existence horthyovského režimu, v prvním střetnutí konzolidačního bethlenovského systému s nejkrajnější pravicí roku 1922,² vykrytalizovaly v maďarské společnosti určité ideologické i prakticky politické prvky, jež byly rodově příbuzné „klasickému“ fašismu německému a italskému, někdy je i časově předjímajíce. Některé z nich se staly součástí oficiální státní ideologie pro celé meziválečné období, akceptovány ze „szegedské“ horthyovské ideologie i do vládní koncepce Bethlenovy.

Tak Maďarsko bylo první zemí v liberalizované, demokratizované Evropě 20. let, která opřela myšlenku národního státu o rasový universalis-

---

¹ Z literatury předmětu je nutno upozornit na zásadní sborník *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a Maďarsku*, Bratislava 1969, dále na *Materiály pracovného setkání historiků o problematice fašistických hnutí ve střední Evropě*, Praha 1978.

² Nemes Dezső, *Az ellenforradalom hatalomrajutása és remularma Magyarországon 1919—1921*, Budapest 1956; Dózsa Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetes magyar faszisztaszervezet 1918—1944*, Budapest 1972.

mus, absolutně preferující maďarskou rasu. Ideové východisko tu našla v sedmašedesátnické politice velkostatkářských kruhů, prosazené na rozdíl od mnohonárodnostních koncepcí kossuthovských již skoro půl století předtím v rámci staré monarchie.³ Myšlenka nadřazenosti maďarské rasy a jejího státotvorného charakteru a z ní vycházející koncepce státního národa maďarského byla přijímána převážnou částí maďarské společnosti před první světovou válkou. Rostoucí vliv národních hnutí, průběh války a zejména příklad Říjnové revoluce proměnil nazírání na tuto otázku v pokrokových vrstvách, jak o tom svědčí vývoj v letech 1918—1919, u moci však byly po pádu republiky rad reakční vrstvy velkokapitálu, gentry, rozbujelá byrokracie a armády.³

Rovněž poprvé v Maďarsku se stala systematická perzekuce dělnického hnutí a demokratických tendencí vedoucím motivem praktické vnitřní politiky režimu, který se nezřekl hrubých, násilných, pro fašismus příznačných forem politického i fyzického útlaku.

Některé další z prvků typicky fašistické ideologie žily a rostly pouze mezi extrémní pravici, společensky poměrně přesně zařaditelnou. Gentry-ticko-úřednicko-důstojnickou vrstvu, jejíž doménou byla před válkou i po válce správa a důstojnický sbor, nikoli podnikání, a jež v důsledku územních změn ztratila valnou část společenské prestiže i existenční úroveň, rozšířily některé maloburžoazní živly, které se jí společensky a životním stylem snažily přiblížit. Události bílého teroru je na chvíli vynesly k absolutní moci a zároveň ke snaze, nějak se na ní do budoucna podílet. Proto se postavili jak proti revoluci, tak proti konzervativním magnátským a velkoburžoazním kruhům. Jejich vágní a chaotická ideologie byla charakterizována nacionalismem a antiliberalismem. K jejich požadavkům patřilo nastolit místo existujícího, byť okleštěného a specifickým způsobem zkonstruovaného parlamentního systému, nekontrolovatelnou vojenskou diktaturu prosycenou militarismem, extrémním šovinismem a antisemitismem na základě rasové teorie, abstrahující od demokratických institucí a persekvující dělnické hnutí ve snaze po jeho likvidaci. Došly mezi nimi sluchu tendence, charakterizující novou etapu maloburžoazního antikapitalismu po zkušenosti se socialismem. Obracely se proti soudobým formám kapitalismu, hledající „ozdravující“ sílu, jež by zabránila socialistickému vývoji, v kapitalismu samotném, rozlišující jeho „dobré“ a „špatné“ stránky. Ke špatným, náhodným a přechodným počítaly židovský liberalismus a moc velkokapitálu jako pramen socialismu, k dobrým pak regulovaný „křesťanský“ kapitalismus, v němž by tvořivý kapitál byl v rukou vrstev schopných s ním nakládat tak, aby byla vyloučena možnost revoluce, tudíž v rukou gentry a maloburžoazie.

Daleko nejvýraznějším rysem maďarské podoby fašismu byl mezi a nad všemi uvedenými prvky vypjatý nacionalismus. Trianonská územní ztráta umožnila nahradit v tomto ideovém systému třídní boj bojem národním, heslem revize a odvety. Nacionalistické štvání v roce 1922 nedošlo ještě takové odezvy jako později v letech třicátých, kdy bylo akcep-

³ Šíře založený rozbor totalitních tendencí maďarského meziválečného režimu jsem se pokusila podat v práci *Maďarsko 1918—1949. Studie o vývoji a charakteru režimu*, Brno 1972, tam také viz literaturu.

továno a systematicky využíváno i vládními kruhy, až z něj byl vypracován dokonalý propagačně revizionistický systém.

Přestože zfašizovaná pravice tvořila základ MOVE, Obrozených Maďarů a jiných branných i civilních organizací s otevřeně fašistickým charakterem, oporu různých sociálních a šovinisticko-iredentistických demagogií, nebylo myslitelné, že by vyvolala v pravém slova smyslu masové hnutí, ani v roce 1922, ani nakonec později. Na rozdíl např. od Německa těmto vrstvám panský životní styl a názory a nepatrný politický rozhled nedovolil nahradit beztvare a hlučné fráze konkrétní formulaci společenských požadavků — např. pozemkové reformy nebo dělnické otázky. Masy zůstávaly k tomuto hnutí ve 20. letech buď lhostejné nebo se ve svých uvědomělých špičkách stavěly na odpor. Nesouhlas projevíly i vládnoucí kruhy. Internační tábory, perzekuce marxistů, židů a liberálů, zákaz Komunistické strany Maďarska, numerus clausus a policejní systém existovaly nadále, celkově však byl ze zahraničněpolitických i vnitřních důvodů pravicový extrém nežádoucí a pokusy o ozbrojené akce byly v zárodku utlumeny. Vůdce pravice Gömbös v létě 1923 vystoupil z vládní strany a založením Strany ochránců rasy se postavil do pozice, z níž se dostal k moci r. 1932 za podstatně změněné mezinárodněpolitické konstelace, hospodářsky i politicky ovlivnivší další posun maďarské politiky doprava.

Ve 30. letech do vlády a vyšších státních úřadů nastoupili s Gömbösem homines novi maďarské politiky, představitelé gentry, armády, středních vrstev a už i nikoli zanedbatelné části inteligence, názorů nejen nekompromisně šovinistických, nýbrž i do značné míry latentně či dokonce otevřeně zfašizovaných. Zaujali významné pozice hospodářské, politické i vojenské.⁴

Krizové sociální napětí na počátku 30. let vedlo k rychlé krystalizaci tendencí totálního fašismu. Vzniklo množství národně-socialistických stran a politických skupin. Chyběla jim masová základna, pro „klasický“ fašismus příznačná, poněvadž se záměrně distancovaly od „zmarxizovaného“ proletariátu a rolnictvo odrazovaly žádným nebo krajně umírněným agrárním programem. Ten byl pravidelně zaměřen především na požadavky zbankrotovalých příslušníků gentry vůči židovským majitelům půdy. Pouze nejpravější frakce Kaszaskeresztes Párt, pozůstavší po odloučení mnoha programy se různících „salónních“ fašistických skupin, měla kromě možno říci širokého vlivu mezi nespokojenou gentry ohlas i v řadách zbité části proletariátu a nejchudšího rolnictva na Dolní zemi. Spolu s drobnou, krizí zproletarizovanou buržoazií, v ní instinktivně hledaly východisko z beznadějně hospodářské situace. Avšak i v této straně se brzy těžiště členské základny přesunulo na vrstvy pro maďarský fašismus typičtější.

V průběhu let 1930—1936 byly výrazné fašistické strany v podstatě pouze extrémními odnožemi panujícího horthyovského kurzu. Ve své většině očekávaly totální fašistickou přeměnu od Gömböse dekretální cestou shora. Po dobu jeho vlády byly víceméně loyální, neboť i tak pronikly do struktury státní moci tak hluboko, jako zatím nikdy. Tento fakt ovšem nevyklučoval vnitřní třenice, spory a přeskupování uvnitř stran. Pokud

⁴ Srv. např. L a c k ó Miklós, *Nyilasok, nemzetiszocialisták 1935—1944*, Budapest 1966; K ó n y a Sándor, *Gömbös kiserlete totális fasiszta megteremtésére*, Budapest 1968.

příliš podlehly pseudorevolučním náladám a pomocí tajných vojenských organizací, spojených pouty mysticizující ideologie, usilovaly o převzetí moci spiknutím a pučem, dokázala je vláda poměrně hladce likvidovat, jako se to stalo v r. 1935 např. zmíněné Straně kosových křížů.

Podstatou vládního programu generála Gömböse, který zůstal nadále ministrem honvédů, byla fašizace země a v zahraniční politice přimknutí k Německu a jeho středoevropským plánům, jež nevylučovalo zachování proitalské linie. Cílem programu bylo „zmrtvýchvstání Maďarska“ v jeho předtrianonských hranicích.

Kruhy aristokracie a finančního kapitálu, často židovské, jež byly oporou Bethlenova konzolidačního režimu, tvůrci a přívrženci italského kurzu, nebyly proti německé orientaci země, pokud by byla bývala zůstala jen oporou revizionistických snah v zahraniční politice. Zcela rozhodně však nestály o aplikaci středostavovských sociálních a politických forem této ideologie na vnitřní život země.

Gömbös se pokusil zavést systém jediné vládní strany po vzoru NSDAP reformou této organizace. Změnil její jméno na Národní sjednocenou stranu a důležité funkce svěřil svým oddaným stoupencům. V první polovině roku 1933 rozšířil pozice strany na venkově, pokoušeje se ji změnit ve stranu masovou. Státní zaměstnanci byli nuceni ke členství, vyšší funkce ve státní správě fúzovaly s významnými funkcemi stranickými. Tajemníci, kteří stáli v čele městských a oblastních organizací, se většinou rekrutovali z penzionovaných důstojníků a státních úředníků, „gardy“, na níž mohl premiér stavět. Úplně však svou ideu neprosadil, neboť většina vládních kruhů včetně Horthyho trvala na zachování parlamentního typu státu. Jeho forma, byť ve srovnání s ostáními demokratiemi té doby nedokonalá a sešněrovaná, odpovídala jejich mentalitě daleko více než otevřená diktatura; bylo potřeba brát rovněž ohled na mezinárodní pozici země. Přes neúspěch maximalistických pokusů totalitní prvky nenápadně, ale houževnatě prosakovaly do struktury upevňujícího se maďarského státu. Zároveň nabývala na významu znovubudovaná armáda. Jako reprezentant horthyovského směru byl ještě více než Bethlen svázán se záměry průmyslových, obchodních a finančních kruhů a odkázán na jejich podporu. Pozemková reforma, k níž nakonec došlo, byla tedy aktem nikoli sociálním, nýbrž ryze mocenským, když rozdělila půdu mezi 400 000 stoupců křesťanského kurzu.

V roce 1935 se definitivně ukázalo mj. i zvýšenou perzekucí dělnického hnutí, že krize byla překonána pauperizací pracujících a nikoli novou ekonomickou politikou. Velkostatkáři byli iritováni opět se vzrůstající vládou i fašistickou sociální demagogií kolem kompromisní pozemkové reformy. Jak rostla fašizace země a zvyšovaly se obrátky avanturistické zahraniční politiky, pozorovala aristokracie a vysoký kapitál s rozladěním, jak eventuální ztráta ekonomické nezávislosti a integrace do německé Grossraumwirtschaft nabývá zřetelných obrysů, jak se objevují podezřelé hospodářské i politické analogie s rokem 1914. Zmíněné kruhy už léta přikládaly důležitost politickému a ekonomickému vztahu Maďarska k anglosaskému světu a usilovaly nyní znovu získat vliv na zahraniční politiku, aby zabránily definitivnímu pádu do německé zájmové sféry. Byl nejvyšší čas k rozhodnutí, zda se Maďarsko přikloní k nacismu, či zda za-

chová věrnost vlastní tradici. K opozici ve vládní straně se přidala i opozice parlamentní a na čas i v podstatě anglofil Horthy, znepokojený dik-tátorskými ambicemi premiérovými. Přípravu puče za pomoci fašistických stran na jaro 1937, po překonání vnitropolitické krize, volebním vítězstvím v teroristické atmosféře počátkem r. 1936, překazila Gömbösovi smrt jen o chvíli dříve, než měl být svými odpůrci přinucen k demisi.

V letech 1936—1940 se staly totalitní směry daleko markantnějšími. Vzbudily protitlak sil ortodoxně horthyovských, jež se jimi cítily mocensky ohroženy. Demokratická a levicová seskupení se pokusila o vytvoření protifašistické fronty. Měnící se rovnováha sil v evropské politice a zejména ve střední Evropě uvolnila stavidla nejen organizovanému, oficiálnímu revizionismu vládnoucích tříd, nýbrž i dotud latentním šovinistickým tendencím v širokých vrstvách. Gravitační síla německé politiky předem odsuzovala k neúspěchu pokusy Maďarska o takový postup, který by neplatil zisky z velmocenské podpory revizních nároků satelitní závislosti na německých plánech a ovlivňováním vnitřního vývoje. Mlhavý program premiéra Darányiho mluvil o zároven o záměru „demokratické vlády“ a „vlastní cesty“ Maďarska k fašismu; přitom navíc pokračoval v Gömbösově zahraniční politice a v praxi se nevzdal ani ostrého postupu proti levici a proletariátu.

Reformy měly charakter spíše vnějškové demokratizace totalitních institucí, zavedených Gömbösem. Ubylo sociální demagogie, byly rozšířeny okleštěné pravomoci regentovy, horní a dolní sněmovně zajištěna rovnoprávnost aby bylo paralyzováno vzájemně ve prospěch vládního kurzu jak tíhnutí vyšších vrstev doprava, tak levicová opozice. Volební zákon pak konečně ustavil tajný hlasovací systém, i když výrazně omezující proletariát průmyslový i zemědělský v přístupu k volbám. Byla obnovena dřívější organizační podoba vládní strany. Gömbösovi přívrženci se po jeho smrti v ní pokusili vytvořit dokonce „národně-socialistickou“ stranu, ztroskotali však na konkurenci führerských ambic. Aby se do budoucna zbavil podobného nebezpečí ve vlastní straně, seskupil a podřídil si Darányi kruh Horthymu oddaných zástupců hlavních politických stran. Na pravidelných schůzkách s nimi diskutoval otázky vnitřní a zahraniční politiky a výsledky porad předkládal regentovi.

Ke kontrole a ovládnutí politického života země sloužila Horthymu už od dřívějšíka síť tajných i veřejných, ozbrojených a civilních společností a seskupení. Některé mu byly dokonce i rezervoárem sil pro případ výpadu a obrany, většinou organizace z 20. let jako MOVE, Ébredő Magyarok, sportovní sdružení typu Turul apod. Především na vesnici byl prodlouženou Horthyho rukou řád vítězů. Svoje propagační a organizační centra na režimu závislá, měla i svobodná povolání a akademické kruhy; členové těchto organizačních požívali mimořádných společenských výhod. Řada komor — obchodně-průmyslová, zemědělská aj., infiltrovaly do pracujících vrstev fašistické ideje horthyovského i radikálnějšího zabarvení. Režim mohl spoléhat na řadu církevních organizací, politických i nepolitických, na jejich šovinistické, antikomunistické a antisemitské založení. Posléze výlučně tajné spolky typu Gömbösova a Mécsérova „Krevního svazku dvojitého kříže“ který zavazoval své členy k absolutní poslušnosti až pod trestem smrti (jeho členy byli Horthyho kombatanți z roku 1919,

nyilasovci, legitimisté, klerikálové, tedy poměrně široké spektrum vládnoucí třídy) byly kontrolovány z centra „Ex“. Řídil je „Svaz dvanácti kapitánů“ (Horthy, Bethlen, Gyula Károlyi, Pál-Teleki, Keresztes-Fiser, primas Seredi, Prónay, Héjjas aj.). Informátorské a teroristické kořání této patnáctitisicové organizace hluboko prorostlo společností a účtovalo s představiteli levice, pokrokové inteligence a hlavně ilegálního komunistického hnutí. V jejich záležitostech se střetávaly anglofilské a germanofilské tendence horthysmu a zároveň různé typy fašistických ideologií, odrážejíce stav v Maďarsku vůbec.

Příznivá mezinárodní situace, zejména po anšlusu Rakouska, urychlila diferenciaci maďarského pravicového hnutí. Bezprostřední sousedství říše poděsilo horthyovský režim nejen proto, že zvýšilo nebezpečí riskantních zahraničněpolitických avantur po boku Německa a hospodářské podřízenosti. Počínající německá expanze na jihovýchod našla totiž v Maďarsku půdu už zatím připravenou k proniknutí nacistické ideologie, ať už šlo o prostředí etnicky maďarské nebo silnou německou menšinu. Snaha horthyovců udržet za cenu zahraničněpolitické závislosti na Říši vnitřní politiku ve vlastních maďarských kolejích tu byla zasažena ve své podstatě.

Za Gömböse žily fašistické strany — většinou panského typu — až na výjimky ve výhodné symbióze s režimem, který se v rámci vládní strany obrátil proti magnátům a kapitálu Bethlenovy skupiny. Důsledkem Gömbösovy smrti byla pro ně docela konkrétní ztráta některých významných politických a společenských pozic. Proto se tedy panská, gentrystická pravice, obohacená v průběhu čtyř let o maloburžoazní vrstvy, byť se docela nevzdala naděje na změnu režimu shora, postavila do opozice proti existujícím vládním formám. Začala podporovat strany vysloveně národně-socialistické a aktivněji zasahovat do politického dění. Platformou se jí stalo především, i když ne výlučně, hnutí nyilaskeresztesek. Po roce 1935 bylo pod vedením penzionovaného plukovníka Szálasiho zprvu útočištěm několika rozpadnuvších se fašistických skupin maďarského ražení, hlásalo ochranu rasy v duchu roku 1919 a podporovalo Gömböse. Po dvou studijních cestách do Německa se Szálasi začal intenzivně orientovat na práci mezi proletariátem a zemědělci. Do jara 1937 se dosavadní konglomerát stran stmelil v Nemzeti Akaratnak Pártja. Méně radikální křídlo utvořily tradiční panské kruhy gentry, vyšších úředníků a důstojnictva, které se blížily vládnoucím vrstvám. Druhé křídlo bylo převážně maloburžoazní, doplněné deklasovanými elementy z nejrůznějších tříd a dezorientovanými lidovými prvky.

Popularitu nyilasovců mezi maloburžoazií Budapešti i venkovských měst lze vyvodit z předchozího vývoje. V Maďarsku totiž nikdy neexistovala silná maloburžoazně-demokratická strana, na politické formování i na utváření společenských ambic této vrstvy měla vliv gentry. Maloburžoazie se už za republiky rad odklonila od socialistické levice, s níž šla do revoluce 1918—1919. Za konzolidačního režimu se sice nehlásila k pravici otevřeně, tvořila však její potenciální základnu, jak se ukázalo po uplynutí hospodářské krize, jež tuto vrstvu ekonomicky zruinovala. Zatímco před první světovou válkou byly pro ni charakteristické skupiny malovýrobců a řemeslníků, ve 30. letech už skoro 40 % jejich příslušníků zakotvilo ve státním aparátě jako úředníci, zaměstnanci, zřízenci a penzisté.

Za situace, kdy demokratické a socialistické hnutí bylo potlačováno a dělnické hnutí upadalo, drceno terorem a ilegalitou, staly se tyto politicky neuvědomělé masy volným polem působnosti pro šovinistickou, antisemitskou a protikapitalistickou demagogii fašistů a skončily většinou v nyilasovském hnutí.

Politickým programem Szálasiho bylo vytvoření národně-socialistického zemědělského státu, který by zbohatl clearingovým exportem zemědělských produktů. Do budoucna pak zahraniční politika, namířená po boku Německa proti SSSR a k vytvoření „Maďarského národně-socialistického impéria“, zahrnujícího celý dunajský prostor. Ideologie, již nazval hungarismem, se ve své ryzí podobě (zatím nikoli veřejně) rozcházela s nacismem v tom, že neuznávala teorii o nordických nadlidech. Předpokládala po vítězství nacismu ještě jeho střetnutí právě s hungarismem, který se měl stát vítězem konečným. Mezi nyilasovci měla tato téze čtené stoupence i odpůrce, kteří viděli ideál zase spíš v Maďarsku jako bezvládném satelitu Říše (hr. Pálffy aj.).

Horthyovci nedokázali rozvoj tohoto hnutí zabrzdit. Bethlen zformuloval plán na spolupráci občanské, sociálnědemokratické a konzervativní opozice s vládou. Ta byla už smyčkou svých revizionistických, protilidových a válečných plánů spojena s Německem a právě s tou částí politické pravice, která podporovala, podněcovala nebo aspoň využívala nyilasovského hnutí. Vláda dokázala jen mírnit požadavky pravice tím, že jich část vzala za své (např. protizhidské zákony, zvláště první z dubna 1938, který vedle existujícího numeru clausu na vysokých školách omezoval počet Židů ve svobodných povoláních). Tato vládní politika byla kombinována nárazovými a málo důslednými, byť tvrdými kárnými opatřeními, která byla ponejvíce dílem ministra vnitra Keresztes-Fisera. Když se nepodařilo Szálasiho nalákat na poslanecké křeslo vládní strany, byla jeho strana v dubnu 1937 zakázána, aby se po spojení s dalšími skupinami objevila v říjnu téhož roku jako Maďarská národněsocialistická strana. Szálasí byl pod policejním dozorem, ale tajně a posléze i veřejně řídil hnutí, jak jeho legální masovou, ve svých projevech přece jen umírněnější část, tak i ještě daleko nebezpečnější část ilegální. Ta kontrolovala stranické masy, podnikala protivládní akce a udržovala vlastní styky s nejvyššími místy v Berlíně a Římě, bohatě odtud finančně dotována. Na Horthyho nový návrh ke spolupráci mu doporučil Szálasí vůči své osobě Hindenburgův postup vůči Hitlerovi a byl v červnu 1938 odsouzen na 3 roky do vězení.

Během roku 1938 szálasiovské ideje hluboko pronikly i do řad zemědělského proletariátu, mezi dělníky neorganizované v odborech a socialistickém hnutí — dělníky ze státních závodů, nádeníky a pomocné dělníky velkých továren a mezi téměř neorganizované horníky. Místy přitáhli dokonce i dělnictvo sociálně demokratické.

Poslední třetina 30. let diferencovala maďarský fašismus zhruba do tří skupin. Mocensky dominoval horthyovský „křesťanský“ směr vyšších kruhů hlavně finančních a průmyslových, ale i statkářských, který si největší měrou přizpůsobil fašistické ideje specifickým maďarským podmínkám, zaměřuje se takřka po výtce na obnovu svatoštěpánského impéria a perzekuci demokratických a levicových sil. V jejich vědomí se vyjasnilo poznání rozporu mezi nacistickou tezí lidu-národa a maďarskou monar-

chistickou teorií integrity, mezi nacistickou teorií biologických ras a cítěním ras historických, typickým pro maďarský revizionismus 1. poloviny třicátých let.

Gömbösovský proud více zabarvený sociální problematikou, kořenicí hlouběji v ideologii bílého teroru, přerostl do imrédyovského panskó-důstojnického směru, posléze nejvíce podporovaného Německem. Hnutí šípových křížů, vyšedší ze stejných pozic, pak vykrytalizovalo v nejradikálnější extrém.

Poměrně tvrdě, i když ne vždy úspěšně, zasahoval režim proti přímé nacistické expozituře v zemi, totiž organizaci půlmilionové německé menšiny. „Volksdeutsche Kameradschaft“ se stala politicky samostatnou organizací už v roce 1935 a usilovala o monopolní postavení v menšině, aby pro sebe mohla reklamovat speciální právní postavení.⁵

Obecná evropská tendence ke sjednocení všech demokratických a pokrokových sil proti fašistickému nebezpečí našla svůj ohlas i v Maďarsku. Musela tu zápasit s výraznými, pro Maďarsko meziválečného období příznačnými obtížemi, jež představovala především šovinistická bariéra úzkého sepětí fašistických tendencí s populární ideou revize a odvěty za Trianon, která poutala k podpoře stávajícího režimu a pravicových extrémů ještě daleko větší část obyvatelstva, než s nimi byla ideologicky skutečně zajedno. Od roku 1935 narůstající obecný pocit, že éra „Velkého Maďarska“ je na dosah ruky, konjunktura, pokles nezaměstnanosti, vývoj událostí v letech 1938—1941 a územní zisky oslabovaly latentní averze mas proti režimu, který v druhé polovině 30. let šel k vrcholu své moci, disponuje přitom prostředky tuhého teroru. Bylo třeba se utkat i s početní a ideovou slabostí maďarského proletariátu a se spletitě diferencovanými stanovisky jednotlivých složek levicové, liberální a konzervativní opozice jak vůči sobě navzájem, tak k myšlence společné fronty vůbec. Důležitou roli na cestě k cíli sehrál prvek, který se objevil v komunistické politice po anexi Rakouska zároveň s nebezpečným západním sousedem — obrana národní nezávislosti pod heslem „svobodné, nezávislé a demokratické Maďarsko“. Z této širší báze vyrostly skutečné úspěchy lidové fronty za nových podmínek bezprostředního ohrožení po r. 1941.⁶

Na konci roku 1938, na pozadí, složeném k komplexu sociálních problémů, napětí mezi extrémní pravíci, křesťanským kurzem, konzervativními kruhy a opozicí, k nimž přibýlo frenetické nadšení, zachvátivší po arbitráži národ nad prvním krokem k „Velkému Maďarsku“, a zároveň zklamání z neúplnosti tohoto kroku, vyvstala opět jednou otázka totalizace režimu. V psychologicky vyostřeném okamžiku, kdy mohl spoléhat na ocenění svých zásluh o územní zisk, pokusil se ministerský předseda Imrédy ještě více přiblížit horthyovský „konstituční fašismus“ vzoru německému a italskému, nejlépe v jejich rakouské poanšlusové podobě. Sociální pobouření se nikoli bez úspěchu pokoušel svádět do antisemitických kolejí; zvolil taktiku demagogických sociálních reforem, zejména agrárních, jimiž proti sobě už v září popudil magnáty. Nebezpečnou nespokojenost pravice s vý-

⁵ Kállai Gyula, *A magyar függetlenségi mozgalom 1936—1945*, Budapest 1965; Ságvári Ágnes, *Népfront és koalíció Magyarországon 1936—1948*, Budapest 1967.

⁶ Tilkovszki Lóránt, *Volksdeutsche Bewegung und ungarische Nationalitätenpolitik*, Acta Historica 12, 1966, č. 1—2, s. 59—111.

sledky arbitráže usiloval paralyzovat ozbrojenými výboji na Zakarpatské Ukrajině a diplomatickou činností k získání společné hranice s Polskem. Hospodářské, politické a menšinové konexe Německu za tím účelem hojnou měrou činěné se nakonec nestaly záštitou pokusu o diktaturu. Právici neuspokojily a germanofóbní konzervativce ve vládní straně a v opozici podnítily k odporu. Sociální demokracie a pokroková hnutí byla vyloučena z vnitřně nejednotného bloku, který se po 15. 11. 1938 zvedl pod Bethlenovým vedením z řad vládní strany, křesťanské a malorolnické strany, hlásaje proti návrhu zmocňovacího zákona, jenž měl legalizovat diktaturu, „ducha nezávislosti“. Regent, jemuž bylo situaci rozhodnout, neviděl způsob, jak svést Maďarsko z cesty definitivně nastoupené už Gömbösem; poukazoval tedy zároveň i na Imrédyho schopnost držet na uzdě nyilasovce. Premiér tudíž zůstal a na přelomu roku vytvořil zcela ve fašistickém duchu novou vládní stranu Magyar Élet Mozgalom. Dovedl zemi k členství v Paktu proti Kominterně. Návrh druhých protizidovských zákonů však záhy poskytl opozici paradoxní argument k jeho politické likvidaci.

Zatímco zahraničněpolitické postavení Maďarska bylo v té době poměrně přesně určeno závislostí na mocnostech Osy (SSSR s ním na počátku r. 1939 přerušil styky pro naprostou nesamostatnost zahraniční politiky) a pouze platonickými snahami anglofilských kruhů neztráčet kontakty se Západem, vnitropoliticky docházelo k neustálým výkyvům, jimiž se projevovala tu úspěšnější, tu méně úspěšná obrana vládní politiky vůči těm fašistickým rysům pravicových hnutí, jež nepatřily k jejím zásadám.

Zákaz hungarismu, několikatydenní zastavení činnosti nyilasovců a represe proti imrédyovskému hnutí postavily dalšího maďarského premiéra Telekiho do příznivého světla u odpůrců pravicového extrému, byť proti němu nevystupoval ani zdaleka tak ostře nebo soustavně, jako proti levicovým hnutím, sociální demokracii a rodící se protifašistické frontě. Nebyl prost korporativistických tendencí svého předchůdce, když i při odlišnosti vládní koncepce pomýšlel v návrhu nové maďarské ústavy na syntézu maďarského konzervativismu s některými fašistickými formami. Zreorganizoval znovu vládní stranu, do níž vplynula imrédyovská skupina, v budoucnu ovšem ne vždy konformní.

Revizní zisky z jara 1939 a další utužení závislosti na Německu přinesly v prvních maďarských tajných volbách zároveň úspěch vládní straně, posílené přílivem z obsazených území a poklesem počtu křesel opozice. Kromě vládní strany profitovaly z voleb fašistické strany a fašistické hnutí jako celek. V důsledku Telekiho původně dobře míněného „divide et impera“ se nejdříve podle jeho přání menší fašistická seskupení spojila do agitačního kontrabloku nyilasovců. Už o vlastní újmě však s nimi posléze vešla ve spojení a výsledkem bylo 25 0/10 parlamentních křesel. V té době dosáhlo hnutí šípových křížů v Maďarsku svého zenitu — čtvrt miliónu přívrženců. Jejich příliv však krátce po parlamentním úspěchu ochabl, aby se koncem roku 1939 úplně zastavil.

V průběhu dalšího vývoje po Mnichově a obou arbitrážích gentrysticko-důstojnické a novoburžoazní vrstvy spolu s částí maloburžoazie byly v důsledku protizidovských zákonů uspokojeny ve svých společenskopolitických a hospodářských nárocích vůči židovskému kapitálu a inteligenci. Vý-

voj událostí ve válečných letech navíc zvýšil i starou naději na fašistickou přeměnu shora. Válečná konjunktura 1939—1940, důsledek györského programu, snížila nezaměstnanost, zvýšila mzdy, rozšířila průmyslovou i zemědělskou výrobu a omezila pole působnosti nyilasovské demagogii.

Během války se konečně také ukázalo, že i pro nejdůležitějšího protektora extremistů — Německo — je zvlášť po zkušenostech s rumunskou Železnou gardou žádoucnější proněmecká orientace vládnoucích tříd, než nyilasovský puč. Soustředilo se proti na podporu imrédyovské frakce vládní strany. Krajní pravice zůstala rezervou pro případ potřeby. Tím byla až v roce 1944 debaklová situace německého a italského fašismu na frontách 2. světové války a marný, leč krutý a zemi i obyvatelstvo pustošící pokus, zadržet odpadávajícího spojence řáděním szálasiovské diktatury po boku Říše a zabrzdit tak vítězný postup Rudé armády a revoluce.